

სიცილი, წყენა და მოსალოდნელი რისხვა საქართველოში

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენა ქართული საზოგადოების ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობაზე

რა გავლენას ახდენს ეკონომიკური კრიზისის საზოგადოების ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობაზე, ემუქრება თუ არა კაცობრიობას მატალი ღირსებების გაუფასურების საფრთხე. გაიზრდება თუ არა საქართველოში ნოოგენური ნევროზის საფრთხე და გადაიზრდება თუ არა ქართველების წყენა რისხვაში.

გვესაუბრებიან ფსიქოლოგიური კონსულტაციებისა და ტრენინგების ცენტრის ფსიქოლოგები: **ნანა ჩაჩუა, ქეთი ჭყოიძე, ნინო სხირტლაძე, ლელა თოფურია, სოფო მასისურაძე.**

ილნარ გორალიშვილი

ჟურნალ „ბიზნესი და კანონმდებლობის“ რედაქტორი

ბიზნესი და კანონი

ბიზნესი და კანონი - №1 2009

ნანა ჩაჩუა:

– ტექნიკური პროგრესი სულ უფრო და უფრო ანაწილებს შრომას. უფრო გასაგები რომ იყოს, ტექნიკური პროგრესი პირდაპირპროპორციულად შრომის დანაწილების პროცესისა. თავდაპირველად შრომის დანაწილება ვიწრო არეალში, ვიწრო სივრცეში ხდებოდა – ერთ დასახლებულ პუნქტში, შემდეგ კი ქალაქებსა და სხვა დასახლებულ პუნქტებს შორის. მერე უკვე მთლიანად ერთი ქვეყნის შიგნით და ამას შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება ეწოდება. **თანამედროვე ეტაპზე შრომის დანაწილება არათუ სახელმწიფო-თაშორის, არამედ კონტინენტთაშორის ხასიათს იძენს.** რა შედეგებამდე მივყავართ ამ პროცესს? – იქმნება მონოპოლიები ტექნიკის გარკვეულ სეგმენტებზე. დავუშვათ,

სადაც მიკროსექტორები და ელექტრო-ტექნიკაა განვითარებული, ამ სფეროში მსოფლიო ბაზარზე იაპონიასა და ამერიკას შორის მიმდინარეობს გარკვეული კონკურენცია. კონკურენცია კიდევ უფრო ანვითარებს ტექნიკურ მიღწევებს და დღეს ცნობილია, რომ მონოპოლია ბაზარზე ამ სფეროში იაპონიას უპყრია ხელთ. ასეთ შემთხვევაში მეორე ადგილზე შეიძლება იყოს აშშ, მესამეზე სხვა და ა.შ. მაგრამ ბაზრის პრინციპი გვეუბნება, რომ თუ ადგილი აქვს შრომის სახელმწიფოებრივ დანაწილებას და ვინმე პირველ ადგილზეა, მეორე ადგილზე ყოფნა აღარ ღირს, ამ მეორეს ბაზარი ავტომატურად ამოგადებს. ჩვენ ვიცით ქარბნარმოების ისტორია, თუ რას სთავაზობს ეს პრინციპი მწარმოებელს – მას ურჩევნია სულ გაანადგუროს ზედმეტად წარმოებული პროდუქცია, ოღონდ ბაზარზე იყოს ფასი შენარჩუნებული, ეს ავტომატურად ხდება, რადგანაც ბაზრის სტაბილურობა გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი და ღირებულია მწარმის ფსიქოლოგიისთვის. **დღეს მწარმე არის არა ინდივიდი, არამედ, შრომის სახელმწიფო-თაშორისი და კონტინენტური დანაწილების პირობებში, იგი თავად სახელმწიფოა.** პოლიტიკა კი ყოველთვის ეკონომიკაზე იგება. ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ვიტყვით, რომ სანყისი ფუნდამენტი სახელმწიფოსი შეიძლება იყოს სხვა რამე, გარდა ეკონომიკისა.

რასაკვირველია, ტექნიკური პროგრესი საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ შინაარსსაც თავისთავად ქმნის. როცა მე ამას ვამბობ, ჩემი ასაკის ადამიანებს აუცილებლად გაახსენდებათ მარქსი. ამ შემთხვევაში გავიმეორებდი მერაბ მამარდაშვილის მოსაზრებას – მარქსი გენიოსი იყო, მარქსიზმი იყო იდიოტიზმი. ამიტომ ჩვენ მარქსისა და მისი გენიალური აზრების მიმართ ნუ ვიქნებით გულგრილნი. აქვე გავიხსენებ ძალიან ცნობილ ფრაზას, როცა **ჰეგელისა და ფოიერბახის** შეფასება ხდებოდა, თუ რატომ ვერ გაიგო ფოიერბახმა ჰეგელი თავის დროზე (ისე მოხდა, რომ მან არ იცოდა ჰეგელის სამი დიდი აღმოჩენის შესახებ, ვერ გაიგო, რადგანაც პროვინციაში ცხოვრობდა. სისტემისა და მეთოდის საკითხთან დაკავშირებით ხდებოდა ეს) და დაინუნა მისი ფილოსოფია – ფოიერბახს ისე დაემართა, როგორც ხდება, ხოლმე ნაბანავებ წყალს ბავშვიც თან მიაყოლა. ჩვენც ასე არ დავგემართოს – რომელიმე ცნობილი პიროვნების დაწუნებული იდეოლოგიის გამო თავად ამ პიროვნების გენიალური აზრები მოვისროლოთ გვერდზე.

ერთი სიტყვით, ეკონომიკა განსაზღვრავს იმ პოლიტიკურ, თუ ყველა სხვა სახის ურთიერთობებს, რომელშიც საზოგადოება არსებობს. ერთი კარგი მაგალითი გამახსენდა: ეს იყო მე-13 საუკუნეში, ჯვაროსანთა მეექვსე ლაშქრობის დროს.

ფრიდრიხ II და სულთანი პირის-პირ შეხვედრენ ერთმანეთს. ყველას ეგონა, რომ მათი მოლაპარაკება რელიგიურ საკითხებთან იქნებოდა დაკავშირებული. როცა ამ შეხვედრის შემდეგ, იმ დროის ეს ორი დიდი პიროვნება, გაბრწყინებული სახით გამოვიდა, აღმოჩნდა, რომ მათ ხელი მოაწერეს არა რელიგიურ, არამედ ეკონომიკურ შეთანხმებას. ასე რომ, დიდი პოლიტიკის წყაღვემა დინება და მამოძრავებელი ძალა არის ეკონომიკა. **პოლიტიკა, რომელსაც ტელევიზიით ვუყურებთ და რომლითაც ვიკვებებით, აისბერგის მხოლოდ ზედა ნაწილია, მაგრამ არის ნამდვილი პოლიტიკა, ანუ ის წყალქვეშა დინებები, აისბერგის ქვედა ნაწილი, რომელიც პოლიტიკოსთა შორის მოლაპარაკებების და ერთი-ერთზე შეხვედრების შედეგია. თანამედროვე ეტაპზე ეს არის მსოფლიოს ის ზესახელმწიფოები, რომელთა მოლაპარაკებების ძირითადი თემა სწორედ ეკონომიკაა.**

მინდა გითხრათ, რომ **დედამინა დააპატარავა ტექნიკურმა პროგრესმა. დააპატარავა იმით, რომ ერთიანი ეკონომიკის შექმნის შესაძლებლობა შექმნა. თანამედროვე ტექნიკურმა მიღწევებმა სივრცე შეავიწროვეს – ინტერნეტი, მობილური ტელეფონები და სხვა ტექნიკური საშუალებები ისეთი კონტაქტის საშუალებას იძლევა, თითქოს ამ ოთახიდან იმ ოთახში ელაპარაკებოდე ოკეანეების გადაღმა ადამიანს. ასეთ პირობებში ძალაში მხოლოდ აინშტაინის ფარდობითობის თეორია დარჩა, დანარჩენი ყველაფერი დროსა და სივრცესთან მიმართებაში აბსოლუტურად გადაფასებულია.**

სხვათა შორის, ყველაზე სახიფათო, რაც კაცობრიობის ისტორიაში ხდება, ეს სოციალურ საკითხებში უკიდურესობის ჩამოყალიბებაა, ანუ უკიდურესად ღარიბისა და უკიდურესად მდიდარი ფენის გაჩენა. ეს პრობლემა კაცობრიობის ისტორიაში არსებითად დგას. სიმდიდრისა და სიღარიბის, უფრო მეტად სიღარიბის პრობლემის გაცნობიერება საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე სხვადასხვა ქვეყნებში ყოველთვის ხდებოდა, მაგრამ ებრაელ ხალხს ეყო სიბრძნე, ის, რაც მათ ნახეს და გამოსცადეს, დაეფიქსირებინათ

ნათ და გამოცდილების საფუძვლად ექციათ – ეს არის ბიბლია, ძველი აღთქმა, თორემ ბევრმა ერმა, რომლებიც ისტორიის წიაღიდან მოდიან, ანუ რომლებიც ისტორიულ დროს ფლობენ, გადაიტანა მსგავსი რამ მეტ-ნაკლები სიმწვავეთ. ასევე ახალი აღთქმაც, ანუ მათ ორივე შემთხვევაში გამოცდილება დადეს. ბიბლიაში ჩვენ ვნახულობთ ძალიან მნიშვნელოვან მომენტებს, თუ რა ხიფათი დევს სიღარიბეში, უმწეობაში, სოციალურ დაუცველობაში, შიმშილის მდგომარეობაში ყოფნაში, როგორ ისწრაფვიან ადამიანები ამ დროს სიმდიდრისაკენ. ეს ის მომენტია, როდესაც მოსეს უდაბნოში გამოჰყავს ხალხი და თქვენ ხედავთ, როგორი ლტოლვა ჩნდება მამინ ოქროსადმი, მრუშობისადმი, ქურდობისადმი, კარგად ჩანს, როგორ კარგავენ ადამიანები საკუთარ საზღვრებს და როგორ გადადიან ისეთ საზღვრებში, რომლებიც უკვე ურთიერთობების დარღვევის საფუძველი ხდება.

ორ ადამიანს შორის საზღვრების დაუცველობის (ეს არის სუბიექტისა და ობიექტის მიმართების საკითხები) შემთხვევაში საზოგადოების ერთიანობას ხიფათი ელოდება, რადგან მისი ერთიანობა მხოლოდ ინდივიდუალობის პირობებშია შესაძლებელი. ეს ისევეა, როგორც მათემატიკაში, სადაც სიმრავლე არის მთელების ერთობლიობა – 1,2,3 და ა.შ., როცა ყოველი ორის შემადგენელი ერთი თვითონ ერთია, სამის შემადგენელი ერთი – თვითონ ერთია, აი, ესაა მთავარი.

დავუბრუნდეთ ისევ ბიბლიას – ხიფათი წარმოიქმნა და სწორედ მაშინ გაჩნდა ორი ფილა 10 მცნებით – პირველი ოთხი მცნება არის ღმერთის, ანუ უმაღლესი ღირებულებების, უმაღლესი ფასეულობების წინაშე პასუხისმგებლობის აღება და შემდეგი ექვსი – ადამიანებს შორის ურთიერთობაზე პასუხისმგებლობის აღება. პასუხისმგებლობის აღება კი უკვე თავისუფლებაა. ეს თავისუფლება იმ ხალხს იმ კანონებმა მისცა, რაც 10 მცნებაში იყო და ეს გარკვეული პერიოდი ეყო ებრაელ ხალხს. ჩვენ დღეს ეს 10 მცნება გვიდევს წინ, როგორც გამოცდილება იმისა, რომ რაღაც ეტაპისათვის ამან უნდა დაგვაკმაყოფილოს, გარკვეული ვალდებულება და პასუხისმგებლობა შემოიტანოს ჩვენში. ებრაელ

ხალხს ეს პასუხისმგებლობა პირველ საუკუნემდე ეყო.

შემდეგ პრობლემა ისევ გაჩნდა, ისევ წამოიჭრა სიღარიბის საკითხი, რადგან **ქონებრივი უთანასწორობა, სოციალური სამართლიანობის არარსებობა საზოგადოების დაშლის მარადიული ნაღმია.** და მოდის უკვე ქრისტე და ამბობს – მე ვარ გლახაკთა და უპოვართა ღმერთი და სიყვარულია ეს: როცა ერთი პური მრავალ პურად იქცევა, ერთი თევზი – ურიცხვ თევზად, წყალი კი ღვინოდ. ქრისტე ქადაგებს, რომ სისხლი სისხლით არ მოიბანება და ეს მან მკაცრ მოთხოვნად დააყენა. **ქრისტიანული მორალი სწორედ ის ზემორალია, რომელიც ადამიანს აძლევს სულიერ საზრდოს, მის სიღატაკესა და გაჭირვებაში შურისძიების გრძნობა არ გაჩნდეს.** „მართალნი“, ამბობს ქრისტე, რასთან „მართალნი“? – უმაღლეს ღირებულებებთან მართალნი! – არსებულის მიღება და არა გაქცევა თავისუფლებიდან, ანუ პასუხისმგებლობის აღება არსებულზე, მასთან მიახლოება და არა გაქცევა! ხალხებს კარგა ხანს ეყოთ ქრისტიანული მორალი და მერე, როდესაც **შპენგლერმა** გაანალიზა შექმნილი მდგომარეობა და ფულის პრიორიტეტად ქცევას ევროპის მზის ჩასვენება უწოდა, უკვე ფულის საფრთხე გაცნობიერებულად წარმოჩინდა. ასევეა **ნიცშეს** ცნობილი ფრაზაც – ღმერთი მოკვდა! და რა დარჩათ ადამიანებს? – ფული! ანუ **პრობლემა ისევ გაჩნდა და ნაღმიც უკვე ასაფეთქებლად მზად არის – ამორალიზობის, ზნეობის დაცემის დიდი ტალღა გადადის მსოფლიოში და რა აკავებს საზოგადოებას, რა არის ურთიერთობის პასუხისმგებლობა ასეთ დროს?** მაშინ მოვიდა მარქსი და თქვა: პროლეტარებო, ყველა ქვეყნისა შეერთდით! – ლატაკებს ახალი პატრონი გამოუჩნდათ.

მოდით, გადავხედოთ ფსიქოლოგიას: ადამიანები იყოფიან **ნევროტიკებად და ნორმალურებად.** ნევროტიკს თავისი ფსიქიკური მდგომარეობით არა აქვს იმის უნარი, რომ მოახდინოს წარსულის ინტერპრეტაცია. თუ წარსულის ინტერპრეტაცია არ ხდება, როგორც ეს ნორმალური ადამიანის შემთხვევაშია, პიროვნება ბლოკირებულია, ანუ მასში შემოქმედებითი „მე“ დაბლოკილია და ასეთ ადამიანებს უჩნდებათ შიში, სიცარიელის განცდა, მათ არა აქვთ

ის ხელჩასაჭიდი, რაც ერთ შემთხვევაში არის 10 მცნება, მეორეში გლახაკთა და უპოვართა ღმერთი, მერე კი ფული. ახლა აღარაფერი აღარ არის, მას აღარაფერი რჩება და განიცდის უზარმაზარ სიცარიელეს.

თუ ეკონომიკური კრიზისია, თუ პრობლემა არსებობს და ამ პრობლემის საფუძველი არის სახელმწიფოთა შორის შრომის დანაწილება, მაშინ უკვე ბრძოლა წარმოებს რესურსის მოპოვებისთვის და არა ბაზრის მოპოვებისთვის. **ბაზრის მოპოვებისთვის ბრძოლა ეკონომიკაში დასრულდა, ახლა რესურსების მოპოვებისთვის ბრძოლის ეტაპია** და არის ტექნიკა, რომელმაც ჩაანაცვლა ადამიანი. კაპიტალიზმის განვითარების პირველ ეტაპზე ადამიანები ტექნიკას ანადგურებდნენ, მტრად მიაჩნდათ და იმიტომ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ინტუიციურ დონეზე მათ მიერ ეს საფრთხე მეტი-ნაკლებად იყო მიგნებული. ტექნიკა და ფული იდენტურია, რადგან ტექნიკის ფლობა ფულს ითხოვს.

როცა არ არის 10 მცნების დაცვის მოტივაცია, როცა რელიგიურობა ადამიანის სიღრმეში არ შედის და უფრო მეტად რიტუალურია, სამწუხაროდ, ადამიანი დარჩა მარტო. და რას ვაძლევთ სანაცვლოდ ადამიანს? **თანამედროვე ეტაპზე სახელმწიფოთა და კონტინენტთა შორის შრომის დანაწილებამ გამოიწვია კულტურის ფულის სამსახურში ჩაყენება. კულტურაც ბიზნესად, ფულის კეთების საშუალებად იქცა. ამიტომ, უნოდეს მას მასკულტურა, ანუ მიზანი რაც შეიძლება მეტი მასების დაპყრობაა, თანამედროვე სახელწოდებაც ამაზე მეტყველებს - „შოუბიზნესი“, ანუ კულტურასთან დაკავშირებული ბიზნესი!** ასეთ შემთხვევაში ხდება კულტურის გამარტივება, გაუბრალოება, არაარსობრივის წინ წამოწევა, რაც კიდევ უფრო აცარიელებს ადამიანის სულს.

მე შევეცადე ეკონომიკური კრიზისის საერთო სურათიდან დამენახა. რა ხდება კონკრეტულად საქართველოს შემთხვევაში? ამის შესახებ პატრიარქის სამოხაო ეპისტოლეშიც ძალიან კარგად ითქვა – ითქვა იმ საფრთხეებზეც, რასაც დღევანდელი კრიზისი პატარა ქვეყნებს უმზადებს. ასეთ შემთხვევაში ამ პატარა ქვეყნების დამცავი მექანიზმი არის სამშობლოს განცდა, სამშობლოს

სიყვარული. მაგრამ თუ გავიხსენებთ მასლოუს პირამიდას, სადაც მოთხოვნილებათა საფუძველთა საფუძველი არის ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები, მისი დაუკმაყოფილებლობის პირობებში კი ვერ კმაყოფილდება მომდევნო – უსაფრთხოების, სიყვარულის (მიკუთვნებულობის), თვითაქტიურობის (თვითრეალიზაციის) საფეხურები, შედეგად ვიღებთ ნოოგენურ ნევროზებს. ეს ნიშნავს არსებობის არსის დაკარგვას და როცა ადამიანებს უჩნდებათ მაღალი ღირებულებების გაუფასურების საფრთხე, ისინი გარემოს განიცდიან მტრულად. აი, ეს ემუქრება დღეს არა მარტო საქართველოს, არამედ კაცობრიობას.

ნოოგენური ნევროზის დროს ადამიანს სიცარიელისა და მარტოობის განცდა აწუხებს. მაგრამ, თუ ამ განცდაში ადამიანი შეინარჩუნებს თვითცნობიერებას და ეს ინდივიდუალურია (ზოგს შეუძლია, ზოგს არა), მაშინ ჩიხიდან გამოსავალი უკვე არსებობს. ადამიანი თვითცნობიერების შენარჩუნებით არსებულ რეალობაზე მალა დადგომას ახერხებს და ეს უკვე გადარჩენაა. ასეთ შემთხვევაში მასლოუს პირამიდა, რომლის მიხედვითაც თუ ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები არ არის დაკმაყოფილებული, ისე შემდეგ საფეხურებზე გადასვლა შეუძლებელია, მთლად მართალი არ არის. და იცით რატომ? იმიტომ, რომ თუ ადამიანს თვითცნობიერება შენარჩუნებული აქვს, ის ფიზიოლოგიური მოთხოვნების დაუკმაყოფილებლობის პირობებშიც კი, შებლებს კრიზისიდან გამოსვლას, რადგან მე შეიძლება ფიზიოლოგიური მოთხოვნები დაკმაყოფილებული მქონდეს და დაპურებული ვიყო, მაგრამ თუ არა მაქვს დაკმაყოფილებული ის სულიერი მოთხოვნები, რომელიც კულტურიდან, თუნდაც სოციალური სამართლიანობის შეგრძნებიდან უნდა მივიღო (და მე ეს, ვითარცა ადამიანს, მოთხოვნილებაში მაქვს), პრობლემები მეც შემექმნება, რადგან მე, თქვენ და დანარჩენებს საერთო ის გვაქვს, რომ ყველანი იმ საერთოობაში ვართ, რომელშიც ერთი ადამიანი მეორეში თავის თავს ხედავს. ერთმანეთის სარკეები არიან ადამიანები და მეორის გაჭირვება ჩემში, თუ მე

სოციალურად კარგ მდგომარეობაში ვარ, თვითდანაშაულის განცდას აღძრავს. ეს იმიტომ ხდება, რომ მე კავშირში ვარ ჩემს გარემოსთან. ინდივიდი მაშინ არის ინდივიდი, როდესაც მას შეუძლია პასუხისმგებლობა აილოს თავის თავზე, ადამიანთა შორის ურთიერთობაზე და ბუნებაზე. როდესაც ჩვენ ვიმყოფებით ამ პასუხისმგებლობების ქვეშ, ის ადამიანი, რომელიც იღებს პასუხისმგებლობას ადამიანებთან ურთიერთობაზე, თვითდანაშაულის შეგრძნებას განიცდის მეორე, სოციალურად დაუცველი ინდივიდის მიმართ. ამდენად, ასეთმა მდგომარეობამაც შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანებში ნოოგენური ნევროზი (მე კი მაქვს, მაგრამ მეორეს არ აქვს). ამიტომ არის, რომ ისეთ ქვეყნებში, რომლებშიც სოციალური პრობლემები არ არის, სუიციდიალური განცდები პროცენტულად მაღალია. თუმცა, ეს ქვეყნები კულტურულია, მათში ადამიანები იღებენ პასუხისმგებლობას საკუთარ თავზე, ურთიერთობებზე და ბუნებაზე. ეს სამი კომპონენტი კი ძალიან მნიშვნელოვანია. ამიტომ იქ, სადაც შენარჩუნებულია თვითცნობიერება, ეკონომიკური კრიზისი ადამიანს აძლევს სტიმულს იყოს შემოქმედებითი, განიცადოს ის სიხარული, რომელიც ამ პრობლემების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების გაცნობიერებისა და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის აღების მდგომარეობას მოაქვს. თუ საზოგადოება ამას მიაღწევს, ეს უკვე აღარ არის კრიზისი.

რაც შეეხება საქართველოს კონკრეტულ მაგალითს. აქ შეიძლება ასეთი რამ ითქვას: საქართველოში არსებობს საზოგადოებრივი წყენა, ქართულ საზოგადოებრივ ცნობიერებაში არსებობს წყენა! ვნახოთ, რასთან დაკავშირებით განჩნდა ეს წყენა. პირველი, რაც „ვარდების რევოლუციის“ პოზიტიური განცდა იყო, არის ის, რომ იგი აგებული იყო სოციალური უსამართლობის განცდაზე. კორუფცია, აი ეს იყო პირველი სიტყვა და ამ სოციალური უსამართლობის ავტორად მოიხსენიებოდა არსებული ხელისუფლება. იგი უნდა დამხოზილიყო და წასულიყო, თან ეს ხავერდოვნად, ვარდებით უნდა მომხდარიყო. ამიტომ ყველაფერი, რაც ამის შემდეგ მოხდა, თითქმის ცინიზმად განიცდება, რადგან აღმოჩნდა, რომ კორუფცია

და სოციალური უსამართლობის განცდა ისევ დარჩა, რომელიც ყველა ადამიანშია, სადაც არსებობს ეგზისტენციალური განცდა. ეგზისტენციალური განცდა კი არის ის, რომ მე ვიღებ პასუხისმგებლობას ჩემს თავზე, ურთიერთობაზე და ბუნებაზე. ეს ქართულ ეთნოფსიქიკაში დევს და სწორედ ამიტომ გვაქვს „ვეფხვის და მოყმის“ ბალადა, „შემომეყარა ყივჩაღი“, სხვათა, უცხოთა მიღების კულტურა და ა.შ.

საქართველომ თუ ისტორიულ ქართველებს გაუძლო, გაუძლო მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს სამი კომპონენტი არსებობდა და დღესაც არსებობს ჩვენს საზოგადოებრივ ცნობიერებაში. ეს ერთგვარი უხილავი ღერძია საზოგადოებისა და იგი ყოველთვის იჩენს თავს ინსტიტუტის დონეზეც კი. ამიტომაც იყო, რომ ჩვენში სოციალური უსამართლობის განცდა ძალიან ძლიერი იყო და ამ რევოლუციის ფსიქოლოგიური მექანიზმი მისი ავტორებისგან ზუსტად იქნა მიგნებული. არსებობს თანამედროვე ტექნოლოგიები, ძალიან მოქნილი და ეფექტური, თუ როგორ და რა ძალით იმოქმედო მასების ფსიქიკაზე. ამ ტექნოლოგიის საშუალება გახლავთ ტელევიზია, მის შინაარსს კი შექმნის თავად ავტორი. ჩვენს რევოლუციას თავისი ავტორი ჰყავდა. აღნიშნული ტექნოლოგია მუშაობს იმ გრძნობებზე, რომელიც ამა თუ იმ ეთნოსს გააჩნია. ჩვენს შემთხვევაში სოციალური უსამართლობის განცდის აღძვრა საკმაოდ ადვილია იმისათვის, რომ აგორებულ ტალღას გადაენია არსებული ხელისუფლება და მის ნაცვლად მოსულიყო ახალი, ფორმაშეცვლილი, თუმცა კორუფციული შინაარსით იგივე ხელისუფლება.

კორუფცია მხოლოდ და მხოლოდ ფულთან როდია დაკავშირებული. იგი დაკავშირებულია იმ საშუალებებთანაც, რომელთა შემთხვევითაც მე მოვიპოვე იმ ყალბ ნდობას, რომელიც შემდგომში ჩემი ინტერესების დაკმაყოფილებისათვის კარგი მანიპულირების შანსს მომცემს. უნდა ითქვას, რომ დღევანდელი ხელისუფლება ნამდვილად არ არის გულგრილი თავისი მატერიალური კეთილდღეობის მიმართ. კარგად გვახსოვს, რა აჟიოტაჟის საბაბი გახდა ყოფილი

თავდაცვის მინისტრის დავით თევზაძის ორი ძვირადღირებული მანქანა, ის განცდები, რომელიც მაშინ საზოგადოებაში გაღვივდა. სამწუხაროდ, დღეს ასეთი ძვირადღირებული მანქანები ხელისუფლების უმრავლეს ოჯახებში ოჯახის თითოეულ წევრს გააჩნია.

კიდევ ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი მომენტია ის, რომ სოციალური უპირატესობა, ანუ ქონებრივი უპირატესობა საზოგადოების მიერ მხოლოდ იმ შემთხვევაშია კეთილგანწყობით მიღებული, თუ ეს არის პიროვნების დიდი შრომისა და გონებრივი უპირატესობის შედეგი. დღეს კი საქართველოში, უმეტეს შემთხვევაში, ასე არ არის. ესეც საზოგადოებაში არსებული წყენის ერთ-ერთი მიზეზია. მინდა გითხრა, რომ ეს ყველაფერი ჯერჯერობით ქმნის წყენას, მაგრამ, ადრე თუ გვიან, ეს წყენა აუცილებლად გადავა მოქმედებაში და ამ მოქმედების საფუძველი იქნება არსებული ხელისუფლების მიუღებლობა. მიუღებლობის ფაქტორი კი აუცილებლად გაჩნდება, თუ არ მოხდა ხელისუფლების ცნობიერების რეფორმა და არა ე.წ. ეკონომიკური რეფორმები. შევიცვლები, ცუდად აღარ მოვიქცევი, - იცით, რას ჰგავს? კანტი რომ ამბობდა, ასი ტალერის ცნება არ ნიშნავს ჯიბეში 100 ტალერს.

ერთ მომენტზე შევაჩერებ კიდევ თქვენს ყურადღებას. საერთოდ, ანეკდოტები არის საზოგადოების ირაციონალური შინაარსის მანიფესტაცია. აი, ერთი ანეკდოტი ხელისუფლებაზე: კახელი მიხო ითხოვს კახეთში, რომ მაჟორიტარ დეპუტატად აირჩიონ. გამოვიდა, გამოიტანა ცნობილი ტრიბუნა და მიმართავს კახელებს: ხალხნო, მსოფლიოს აღარაფერი ეშველება, არც საქართველოს ეშველება რამე, ხალხნო, კახეთსაც არაფერი ეშველება, არც გურჯაანს ეშველება, მაგრამ მე რომ მეშველოს, ხმა მომეცით, დეპუტატი რომ გახდეთ. ასეთია ირაციონალურიდან დანახული ხელისუფლება. საზოგადოებაში ჯერ სიცილის ეტაპია, რადგან ჯერ ისევ წყენის ეტაპია და ეს წყენა ჯერ კიდევ არ არის რისხვაში გადასული. რატომ? იმიტომ რომ ადამიანებს ამ რისხვის გამოვლენის ფორმებისთვის ჯერ კიდევ არ მიუგნიათ. როგორც კი მიაგნებენ, რისხვაც

იქნება. თუმცა, ამ რისხვამ ხელისუფლების კარი უკვე შეაღო. აი, ასეთი მდგომარეობაა ფსიქოლოგიურად საქართველოში.

კიდევ ერთ მომენტზე მინდა გავამახვილო ყურადღება: - რაც უფრო პატარაა ქვეყანა, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შეხების უფრო ნაკლები შანსი აქვს. მე არ ვარ არც ეკონომისტი, არც პოლიტოლოგი, არც ვიცი, რა დინამებია პოლიტიკაში, მაგრამ ვფიქრობ, რომ ამ ბოლო დღეებში ერთი უკიდურესად გამაოგნებელი რამ მოხდა: „გამარჯვებულმა ქვეყანამ“ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ოკუპანტებს მიჰყიდა ქვეყნის ძირითადი ენერგეტიკული ობიექტი. ამ ფაქტის ფორმულირებაც ასეთი იქნება - რისხვამ შეაღო ხელისუფლების კარი!

ქეთი ჭყონიკა

- ქალბატონმა ნანამ მასლოუს პირამიდის შესახებ ისაუბრა, რომლის მიხედვითაც პირველი საფეხური მოიცავს ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებას, მეორე - უსაფრთხოებას და სადაც ეს პირველი ორი იკარგება, დანარჩენ მოთხოვნილებებზე ნაკლებობა ჩნდება. ამ დროს საზოგადოებაში იბადება შიში, არ დაკარგოს პირველი მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საშუალება, ანუ იყოს საკვებით უზრუნველყოფილი, ცდილობს შეინარჩუნოს ის, რაც აქვს. ჩვენთან საზოგადოებას, მასაც უკვე გაუჩნდა შიში, რომ დღე-დღეზე რაღაც ცუდი უნდა მოხდეს, ადამიანები პანიკაში არიან და ეს მათ გამოემტყველებათაც აისახება, იმასაც ამბობენ, ამინდიც კი რაღაც ცუდს მოასწავებსო, თუმცა რა ჰქვია იმ ცუდს, ისინი სახელს ვერ არქმევენ. ამიტომ სხვა დანარ-

ჩენ მოთხოვნილებებზე მოთხოვნა აღარ არის და ასეთ მდგომარეობაში მყოფი საზოგადოება ადვილად მართვადი ხდება, რადგან თუ მათ ვილაც დაუკმაყოფილებს კვებაზე მოთხოვნილებას და მეტ-ნაკლებად დაცულად აგრძნობინებს თავს, ნებისმიერ მოქმედებაზე წავლენ.

რაც შეეხება უსაფრთხოებაზე მოთხოვნილებას, იმ პირობებში, როდესაც ადამიანებს ბიოლოგიური არსებობის შიში უჩნდებათ, მასლოუს პირამიდის მიხედვით მეორე, დაცულობის, უსაფრთხოების მოთხოვნილება უკვე კანონთან მიმართების სახეს იძენს. საზოგადოებაში გაჩენილი შიში და პანიკა ყველაფერში ვლინდება, თუნდაც იმაში, რომ არავინ ახალს არაფერს იწყებს. რაც ძველი აქვს, იმასაც იცილებს, ანუ იცილებს ყველაფერს, რაც რაიმე პასუხისმგებლობასთან არის დაკავშირებული, ოღონდ პირველს, კვებით უზრუნველყოფას არ შეეკმნას საფრთხე.

რაც შეეხება მეორე, დაცულობაზე მოთხოვნას, აქ ორი ასპექტია გამოსაყოფი. ერთია კერძო საკუთრებასთან, ქონებასთან დაკავშირებული და მეორე – კანონის წინაშე ყველას თანასწორობის საკითხთან. გირგვლიანის თემამ საქართველოში ადამიანებს კანონთან მიმართებაში დაუცველობისა და დამნაშავეის დაუსჯელობის განცდა გაუჩინა, მათ სიცოცხლის დაცვის საფრთხე გაუჩნდათ. დღევანდელ საქართველოში ადამიანები აბოლუტურ დაუცველობას განიცდიან ყველა სფეროში – რელიგიურში, როცა ათასგვარი მითქმა-მოთქმა და ლაპარაკი იმაზე, რომ პატრიარქს რაღაც საფრთხეს უქმნიან (და სწორედ აქ მჟღავნდება რელიგიურ საკითხში დაუცველობა), არის ეკლესიასთან უდიერი მოპყრობის ფაქტები; ცალკეა ეკონომიკური დაუცველობა, რისი საფუძველიც კერძო საკუთრების ხელყოფის არსებული ფაქტებია, და არის გირგვლიანის დაუმთავრებელი თემა, რომელიც ერთდროულად აღძრავს სიცოცხლის საფრთხეს და სამართლიანობის აღდგენის მიმართ ნიჰილისტურ დამოკიდებულებას. ყველა ამ საკითხთან დაკავშირებით ხალხი გაურკვეველ მოლოდინშია და ეს მოლოდინი განსაკუთრებით ამძიმებს მათ ფსოქო-ემოციურ მდგომარეობას.

ლელა თოფურია

– როცა შინაგანი დაძაბულობა გადადის მასებში, ადამიანებში თვითდაცვის ერთგვარი მექანიზმი ირთვება, საზოგადოებაში ჩნდება და ძალიან სწრაფად ვრცელდება ერთგვარი მითები, როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური შინაარსის; მაგალითად, თითქოს ვილაც სახლებს აშენებს უსახლკაროდ დარჩენილი ადამიანებისთვის და სხვა ამის მსგავსი. ეს მოარული ხმები ერთგვარი დაცვის მექანიზმია, ისინი ერთგვარ ხელჩასაჭიდს ეძებენ, რომ უკიდურეს დეპრესიაში არ გადავარდნენ. ასეთ დროს აქტიურდება ე.წ. წინასწარმეტყველებების თემა, ყურადღებით კითხულობენ მსგავსი ინფორმაციის შემცველ ჟურნალ-გაზეთებს. ეს ფაქტობრივად რეალობიდან გაქცევის მცდელობაა და თვითგადარჩენის ერთგვარი ხერხი,

საზოგადოება გადარჩენის გზებს მითების სამყაროში ეძებს.

აქ უკვე აღინიშნა, რომ ახალმა ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა სივრცე დააპატარავა. კრიზისის პირობებში ადამიანი თავის შესაძლებლობებს აკნინებს და წარუმატებლობას აზვიადებს. ამ დროს ხდება თვითდათრგუნვა და ადამიანში თვითშეფასება დაბლა ეცემა, რაც ზრდის უმწეობის განცდას – მე აღარაფერი ვარ, – აი, ეს განცდა ეუფლება ადამიანებს.

ქატი ჭყონიძე

– ეკონომიკური კრიზისის დროს ადამიანები თავის საქმეებს სამომავლოდ დებენ – ახლა არაფრის კეთებას აზრი არ აქვს, მოვიცადოთ! მოცდის ეს პერიოდი კი უსაშველოდ ჭიანურდება და დასასრული არც ჩანს.

ამ დროს საზოგადოებაში დაგროვილი წყენა კიდევ უფრო იზრდება და საშიშ სახეს იძენს.

ნინო სსირტლაძე

– ასეთი კრიზისული მდგომარეობა ცხოვრების ყველა სფეროზე ახდენს გავლენას, მათ შორის, განათლებაზეც. საქართველოში განათლებულობის საკითხი ყოველთვის აღიარებული პრიორიტეტი იყო, მაგრამ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში წინა პლანზე პრაგმატულმა დამოკიდებულებებმა გადმოინია, მოხდა ღირებულებების გადაფასება და ძალიან შემცირდა მოტივაცია იმ ადამიანებისთვის, რომელთაც მეცნიერებაში მოღვაწეობის შინაგანი მოთხოვნილება აქვთ. სამწუხაროდ, ძალიან დაეინტოვდა ის სივრცეც, სადაც ასეთი ადამიანები საკუთარი თავის გამოხატვას და შესაძლებლობების რეალიზებას მოახდენენ. ამიტომ ხდება ინტელექტის მასიური გადინება უცხოეთში...

საერთოდ, ეთნოფსიქიკა არის ფსიქიკური უნარების გარკვეული კომბინაცია. ფსიქიკურ უნარებში შედის: შემეცნებითი უნარები, რომლის საფუძველი ინტელექტია, ემოციები, რომლის საფუძველი ტემპერამენტია და შემოქმედებითობა, რომლის საფუძველიც ნებისყოფა, ანუ ნებელობითი პროცესებია. ქართველში პრიორიტეტული არის ინტელექტი, ეს მისი განძია, ეს ქართული ეთნოფსიქიკის კაპიტალია. ამიტომაც, რომ ინტელექტუალური ძალების ქვეყნიდან გადინება კატასტროფად შეიძლება გვექცეს. რა შეიძლება ჩვენ გვექონდეს ღირებული - „ბორჯომი“, „ნაბელავი“, ვაშლი, ხინკალი თუ რა? რა თქმა უნდა, ინტელექტი! ამიტომ სწავლის გაუფასურება, ცოდნის მნიშვნელობის დაკნინება ძალიან მძიმე შედეგებამდე მიგვიყვანს.

ქართველები, საერთოდ, ბუნებით სწობები არიან. ამას თავისი პოზიტიური მხარეც აქვს და ნეგატიურიც. ქართული სწობიზმის უდიდესი გამოვლინება იყო ამაყი განცხადება – ჩემს შვილს დიპლომი აქვს და განათლებულია! 100 ცუდი დიპლომიდან ათიც რომ ყოფილიყო ძალიან კარგი და 10 მეცნიერი გამოსულიყო მათგან, ეს ჩვენი ქვეყნისთვის ძალიან კარგი მაჩვენებელი იყო. და მეორე, ქართველს კარგი

სახლი უნდა ჰქონოდა! გახსოვთ, ილია ჭავჭავაძე ლუარსაბ თათქარიძეს, პირველ რიგში, მისი მოუნესრიგებელი სახლ-კარის გამო საყვედურობს და მეორეც იმისთვის, რომ ლუარსაბი გაუნათლებელია. ანუ ადგილის პატივისცემის მომენტი ჩნდება აქ. ეს არის სწორედ გარემოზე პასუხისმგებლობის აღება, რაც ლუარსაბს არა აქვს (პასუხისმგებლობის სამ ძირითად მომენტზე ზემოთ უკვე იყო საუბარი). იმერეთში რომ მიდიხართ, სახლი ხომ დაგვილი და დასუფთავებული აქვს ქართველს, ეზოს ხომ დაასუფთავებს და, დაინახავთ, რომ თავის ჭიშკრიდან გარეთ, შარაგზას გვის ქალი. ეს არის სწორედ პასუხისმგებლობის აღება გარემოზე, იმ გარემოს პატივისცემა, სადაც ხარ.

ქართველისთვის ეს ორი მომენტი უმნიშვნელოვანესია, ამიტომ ნუ დაუნგრევ მას სახლს, ნუ წაართმევ კერძო საკუთრებას და ნუ დაუკარგავ ცოდნას. ქართველი ამას ძალიან მტკივნეულად განიცდის. დღეს, სამწუხაროდ, განათლების გაუფასურება მოხდა, იმიტომ რომ შეიძლება იყო ხელისუფლებაში, შეიძლება გქონდეს ტელევიზია, შეიძლება შენი აზრი ფართოდაც ტირაჟირდებოდეს, მაშინ როცა ეს აზრი რეალურად უაზრობაა. ამიტომ გაედინება საუკეთესო ინტელექტი საზღვარგარეთ. უფრო მეტს გეტყვი - საქართველოში არის სკოლები (არ დავაკონკრეტებ), რომლებიც ძვირადღირებულია, ანუ მასში სოციალურად დაცული ოჯახების შვილები სწავლობენ, სადაც სწავლა მიმდინარეობს სრულიად არაქართული სისტემით. მათი პრიორიტეტი და პრივილეგია კი ის არის, რომ ამ სკოლის მოსწავლეებს მომავალში შეუძლიათ საზღვარგარეთ გააგრძელონ სწავლა. აი, ეს არის ის ნაღმი, რომელიც ქართული ინტელექტის საზღვარგარეთ გადაქაჩვას გამოიწვევს. სხვათა შორის, ქართველებს წინაქრისტიანულ რელიგიაში ჰქონდათ „ადგილის დედის“ თაყვანისცემა. ეს „ადგილის დედა“ კი საქართველოა, ის ქვეყანა, სადაც ქართველის სამშობლოა. აქედან ინტელექტის აყრა და სხვაგან გადახვევა კი, რასაც ის სკოლები, იმედია, გაუცნობიერებლად აკეთებენ, ძალიან ცუდად შემოუბრუნდება ქვეყანას.

სოფო მაისურაძე

- ეკონომიკური კრიზისი ჯანმრთელობაზეც ახდენს გავლენას, განსაკუთრებით ბავშვებში. ბუნებრივია, ბავშვების სოციალური გარემო დაცული უნდა იყოს და ისინი დაცულად უნდა გრძნობდნენ თავს როგორც ოჯახში, ისე გარეთ. შესაბამისად, როდესაც რაღაც საფრთხე ექმნება სოციალურ გარემოს, ეს მათ განვითარებაზე დამთრგუნველად მოქმედებს. მოხდა ასეთი რამ: **არსებობს ლეიკემიით დაავადებულთა განყოფილება იაშვილის სახელობის ბავშვთა საავადმყოფოში. აღმოჩნდა, რომ რაღაც მიზეზების გამო ისინი ძალიან მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, ეს ტელევიზიით მონოდებული ინფორმაციიდან ვიცით. როდესაც მსგავს ფაქტებს უყურებ, როგორც მშობელს, უმწიფობის განცდა გეუფლება, ეს გუნება-განწყობილება კი ბავშვებთან ურთიერთობაზეც აისახება და, ზოგადად, ოჯახურ ურთიერთობებზეც.**

ლეიკემიით დაავადების შემთხვევაში დროული მკურნალობა (ისევე როგორც ყველა სხვა შემთხვევაში), საბედისწეროა სიცოცხლისათვის. რა ხდება ჩვენთან? ქართველი მედიკოსები უტყუარ დიაგნოზს სვამენ, მაგრამ აქ არ არის სრულფასოვანი მკურნალობის საშუალება, არც მედიკამენტების, არც სხვა ტექნიკური საშუალებების სახით. ამიტომ მშობელი იძულებულია, ბავშვი სამკურნალოდ საზღვარგარეთ წაიყვანოს (ლეიკემიის შემთხვევაში - გერმანიაში, ან სქოლიოზის შემთხვევაში - იტალიაში), სადაც მკურნალობის ჩატარება 20 ათასი ევრო ღირს.

მადლობა ღმერთს, მსგავსი

კრიზისების დაძლევის მექანიზმი ქართულ ხასიათში დევს. ჩვენში ძალიან დიდი ურთიერთთანადგომაა ხოლმე ასეთ დროს. ეს ძალიან კარგად მუშაობს. ასეთ შემთხვევაში იმ 20 ათასი ევროს მოგროვება იწყება ნაცნობებში, ახლობლებში, ამ დროს ძალიან გულუხვი და ხელგამოწეულია ქართველი. ეს კი ერთ-ერთი დამცავი მექანიზმია ჩვენთვის ეკონომიკური კრიზისის არსებობის დროს. თუმცა, ეს ყველაზე მეტად ჯანმრთელობის პრობლემებისას გამოიხატება. **საბედნიეროდ, ურთიერთთანადგომის კულტურა საქართველოში ჯერ კიდევ არსებობს და ეს ძალიან მნიშვნელოვანია.** მაგრამ, აქაც ვიკითხავთ - როდემდე?

პასუხი ამ საერთო კითხვაზე ასეთია: **ვიდრე ბოლომდე არ გაცნობიერდება არსებული სიტუაცია და საზოგადოებრივი ცნობიერება არ მივა სიფხიზლის იმ მდგომარეობამდე, რომ უნდა შეიქმნას ეკონომიკის მართვის ისეთი მექანიზმი, რომელიც ქართულ სინამდვილეში არსებულ რესურსებს (ეს კი პირველ რიგში ინტელექტუალური რესურსებია და შემდეგ ბუნებრივი რესურსები) მაქსიმალურად ქვეყნის სასარგებლოდ შემოაბრუნებს.** როგორ შეიძლება, საქართველოში არ არსებობდეს თუნდაც ხილის გადამამუშავებელი ქარხანა? როგორ შეიძლება, არ გვქონდეს თუნდაც ჩირის დამამზადებელი ქარხანა, რომლის პროდუქციაც ისეთი გამძლე იქნება, რომ მისი ბაზარზე გატანა მოხერხდება? თუ თურქეთი აკეთებს ამას, ჩვენ, ასეთი ბუნებრივი რესურსების არსებობის პირობებში, რატომ ვერ ვაკეთებთ ამას? უამრავი რამ შეიძლება გაკეთდეს ყურძნისგან (არა მხოლოდ ღვინო), თუნდაც, ქიშმიში; არსებობს უძველესი ქართული ხორბლის ენდემური ჯიშები და ამაზე პატრიარქმაც ბრძანა თავის ეპისტოლეში, ზანდური და მახა, რომლებიც უნიკალურია. უნიკალურია აგრეთვე ქართული ფუტკარი, ქართული ცხვარი თავისი მატყლის ხარისხით. რა, ეს ყველაფერი ზღაპრებად ვაქციეთ? **ამიტომ გვჭირდება ეკონომიკის მართვის შეცვლა და იმ რესურსების გამოყენება, რომელიც ქართულ ინტელექტში დევს და ქართულ სოფლის მეურნეობაშიც.**

